

RÓNAY GYÖRGY:

IFJÚSÁG

Nem vettem sétatálcát és nem gyújtottam szivarra. Tudtam: örülnöm kellene, mert valami rendkívül komoly, jelentős dolog történt velem, valami, amiből később legenda lesz. A nap-sütésben álltam a fiúk között, hunyorogtam, mert a nap éles volt és szemembe sütött. „A fizikánál az első pillanatban azt hittem, baj lesz, de aztán jól ment minden,” — mondtam. Az erdő felé néztem, sűrű zöldje mozgott a meleg nyári szélben. „Lemehetnék a restibe”, — ajánlotta valaki. Néhányan elindultak. Nem mentem velük. Nem voltam boldog. Egy tanárom jött a tenispálya felől, nevetett. Már tudta, hogy sikerült. Nekivágtam az erdőnek. Egyre beljebb mentem, az úton fény reszketett, fény meg árnyék. Minden pillanatban vártam, hogy elkezdődik. De nem kezdődött el. Nem kezdődött el semmi.

Az erdőben leültem egy padra. Olyan könnyű szomorúság támadt bennem, hogy alig éreztem; könnyű voltam én is és ez a könnyűség fáj. Ilyesmit éreztem: „Minden olyan egyszerű, nagy dolgok nem történnek velünk. És ez olyan, akár a fájdalom.”

Szerettem az intézetet. Azt hittem, ezen a napon bekövetkezik valami, megnyílik egy kapu, át kell lépnem valahová, minden megváltozik. Nagyszerű dolog lesz, emelkedett és hősiess, nem kell hozzá szivar és sétatálca. A cigarettát sem kell másképpen fogni, a füstöt sem kell másképpen kifújni. Mert már régóta cigarettáztam.

Ez a nyárelő azonban ugyanolyan volt, mint a többiek. „A folyóirataimat mind hazaviszem”, — gondoltam. Az állomáson mindig számonkint megvettem egy bejáróval a Napkeletet és a Nyugatot. Két teljes évfolyamom volt belőlük. A könyvkritikákat olvastam el legelőszőr, sokszor étkezés alatt, az ebédlőben. Illyés Gyulát szerettem, Babitsot, Kosztolányit. Adyn már túl voltam, félttem tőle, utolsó kötetét nem értettem, az Új versek, a Vér és arany pedig... úgy emlékeztem ezekre a versekre, mint egy magas lázzal járó gyermekbetegségre. Hetedik elején volt egy Ady-korszakom. Nagybátyám nagy muzsika-kedvelő volt, rengeteg hanglemezt vásárolt; nála hallottam egy részletet Korngold Holtvárosából. A név megfogott. Holtváros címen több versből álló ciklust írtam, a Vér és arany modorában. Később, vagy másfél év múlva, szétéptem ezt a versköteget. Ekkor már sejtettem, hogy az élet sokkal egyszerűbb. A nők is sokkal egyszerűbbek. Nem vámpirok, nem Lédák, nem rőt fényben átlátszó leplekben táncoló démonok. Egy ilyen démonos korszakom is volt, ötödikben. Wagner volt az ihletője, a Tannhäuser; különös mítosz

keletkezett bennem, Wagner füledt erotikáját visszavetítetem a római birodalomba, a Pompeji Pusztulása alapján; eposzt kezdtem, több énekben, rengetegszer előfordult benne ez a szó: „buja”. Emlékszem: nagybátyáméknál írtam ezt az époszt, esténkint, vakációban, zeneszó mellett, a Tannhäuser és — Isten tudja, miért — egy Csajkovszki-darab, az „1812” dallamára. Többnyire félhomályban írtam és cigarettáztam, rendkívül hosszú, egyiptomi mintás szipkából: ezt valahonnét Párizsból hozta nagybátyám. De ez a Pompeji pusztulása, ez a Holtváros mind gyermekség volt, gyermekkori láz, ostobaság, — gondoltam ekkor, az erdőben, a padon.

Túl a „romlott város” mítoszán, a romlott városén és a nagybetűs Életén, ahová egy rejtelmes napon mint győzedelmes ifjú fogok bevonulni, és túl a Vér és aranyon is, ekkor már új hangokra figyeltem. Illyés Gyulára, Bányai Kornélra, Erdélyi Józsefre; a kritikák után az ő verseiket olvastam, nem egyszer: tízszer, húszszor egymásután. És a Nyugaton meg a Napkeleten kívül, ahová Németh László írt ekkoriban, Berzsenyit olvastam és Vörösmartyt. Az intézet erdő közepén állott, benne éltem az évszázadok forगतagában, egy virág jobban meghatott, mint egy temetés. A szél felém hozta a környező hegyekből a friss szántás szagát; májusban hullámzó zöldeskék csillogás látszott Besnyő felé: a kalászuakat hányó rozsoakat borzolta a szél. Mozgott, áradt, hajladozott és remegett az egész világ, és esténkint fejem fölött a csillagok rohantak. Mint egy Van Gogh-kép, olyan volt a táj. Úgy éreztem, együtt nővök a fákkal és füvekkel, néha belevetettem magam a hajladozó magas fűbe, arcomat a levelek közé szoritottam és úgy éreztem, eggyé leszek a földdel, magába szív és én elveszek benne, mint egy nyirkos-langyos tengerben. Ilyenkor boldog voltam, azzal a fájdalmas, honvágyas boldogsággal, ami a legszebb, a legigazabb, az egyetlen igazi boldogság. Úgy mondtam ki ezt a szót: „kozmosz”, — mint egy vallás rejtelmes jelképét.

Ez is valahol messze kezdődött, a Pompéji pusztulása után és a Holtváros előtt. Azokkal a cserkész-délutánokkal kezdődött, amikor a parancsnokunk Tóth Tihamér könyvből, a Vallásos ifjú-ból olvasott föl. A számok, a természeti istenérvek elkábítottak, magukkal ragadtak. És azután jött még egy könyv, ezt már én magam olvastam, ez volt a címe: A végtelen felé. Illusztrációk is voltak benne, kozmikus rajzok ősköddökkel és ősködök fölé hajló Teremtővel. Magas, elvont könyv volt, nem értettem belőle semmit. Mégis elbűvölt; mert ekkor kezdtem ebben a panteista bűvöletben élni; két vagy három esztendő múlva, talán hetedikben, egy tavaszi későestén egy tanárom szobájában ültem, azt fejtegettem neki kicsit keserűen és pőzosan, de lényegében őszintén, hogy a vallás csak akkor jelent nekem valamit, ha a természetben, a természetben át élhetem, és tiszta szívvel csak akkor borulok térdre, ha a „természet templomának” földjét érintem. „Úgy beszélsz, mint

egy szabadgondolkodó” — mondta ő szomorúan és én nem értettem, mi köze az én rajongó áhítatomnak Voltaire-hoz. Rousseauhoz annál több köze volt.

Rousseaut csak ritka szemelvényekből ismertem, tulajdonképpen nem ismertem belőle mást, mint egy kifejezést: „Sous les acacias en fleur.” Ez a mondat volt számomra Rousseau kulcsa. Virágzó ákácok alatt, illattól kábultan, séta egy végtelen fasorban, és messze zúg a szél... De sok minden egyéb is volt ebben a panteizmusban, sok minden belekerült a hónapok folyamán: volt benne liturgia is, meghatott, bűnbánatos órák, vezeklő ötpercek a sötét kápolnában, az örökmécs imbolygó távoli vörös világába bámulva, míg kint tele van a tavasz remegésével a világ, fehérek a fák a virágtól és az estében bizonyára lányok is mennek, kuncogva, szőkén, összekarolva, suhogó ruhában. Imádkoztam is, a kápolna sötétjében lomposan terjengett a tömjénfüst maradéka, a hervadó virágok illata, az oltáron a Mária lábánál tulipánok tüzeltek; imádkoztam is, magam alkotta imákat, és utána Berzsenyi fohászzkodását.

Igy éltem, egyre inkább így éltem, szenvedve és boldogan. Csak a szenvedők ismerik a boldogságot. Vagy talán csak szenvedni hullottak belém, mint a kő a tóba, nagy gyűrűket vetettek bennem. Platon, úgy, ahogyan Prohászkból megismertem. Lamartine. A világ fölött nagy fehér felhők úsztak. És úgy gondoltam néha a szerelemre, mint a felhőkön túl egy vérvörös égre. Holdas estéken olykor fölálltam a dombra az intézet előtt. Szétnéztem, holdas erdőket láttam és láttam a völgyben a holdas várost. Intézeti éveimen mint egy reménytelen kiáltás, harsant át az örök szomorú vonatfütyty. Ezek az estéken is vonat fütyült. Messzire láttam, enyém volt a világ. A völgyekben szénaboglyákat ezüstözött meg a hold. Honvágyat éreztem, céltalan volt ez a honvágy; ilyesmi volt: „Olyan fájdalmasan szép a világ és olyan szomorú, hogy nem tudom átölelni az egész világot, hogy nem lehetek én magam az egész világ, hogy rajta kívül vagyok, mert látom.” És csak ezután gondoltam egy lányra, akit nem ismerem, aki exotikus díszletek alatt él, valahol félig Chateaubriand tájain, félig Baudelaire rőt homályában.

És olykor azon is tűnődtem: szeretem-e a hazámat. Nem szerettem úgy, ahogyan a Korhadt fakeresztek szerint szeretni kellett volna, és nem szerettem azokat a könyveket sem, amelyek ezt a hazafiságot tanították. Haza helyett szívesen gondoltam tájat. A hazát még nem tudtam elképzelni; és úgy elképzelni, ahogyan a március tizenötödiki ünnepélyeken képzelték, nem akartam; ettől irtóztam. A „haza” bennem mindig furcsa, nemesnek tartott rezignációval párosult. Az én hazám egy sztoikus böles hazája volt és a hazaszeretetem a sztoikus eltökélt, szép, komoly mozdulata, amint kardjába dől. Nem botránkoztam meg Berzsenyi mellett másik vezérlő csillagomon: Horatiuson. Egy délután egy domboldalon ültem, június

volt, szél fúj, vad szél, az ég vörösen lobogott. Messze szénaboglyák, végtelen zöld és zúgó erdők: örök díszlet... Ekkor, életemben először éreztem ekkor komolyan, hogy meg tudnék halni, különösebb ujjongás nélkül, komolyan, meggyőződésből, ezért a tájért. De úgy halnék meg, mintha csak egy rögért hajolnék le. És szép lenne az alvadt vérben a nap.

Köd volt ez, pátosz és ragyogó homály. Soha nem hittem komolyan, hogy egy gesztus: egy szivar meg egy sétabot, és egy bankett cigánnyal végetvethet neki. Most láttam, hogy igazam volt. És éreztem: ami életünké lett, azt nem vethetjük le, csak az életünkkel. Túlnőhetünk rajta, de belénk nő, és ha tévedés volt is, nagyobbak leszünk vele. Egy gyűrű életünk évgyűrűi között. De az életünket ezek az évgyűrűk alkotják.

Fömlálltam, elindultam, a domb felé. Megálltam a dombon. Éreztem: kicsit színészi jelenet, de nem bántam. Nem színészkedtem: őszinte voltam. Kitártam a karomat és azt mondtam: ifjúság! És úgy mondtam, mint egy Berzsenyi-intonációt. És nem úgy mondtam, mint egy búcsút.

Lassan mentem vissza az intézetbe. Közönyös voltam, se szomorú, se boldog. És azt is tudtam: ennyi az egész. Talán ez a csoda, egyszerű, mint az igazi csodák. Átléptem egy határon; az ember nem veszi észre, mikor lépi át a határokat. Most valami más kezdődik. Lassan indul neki, akadozva, de mégis: nekiindul. Én is nekiindulok, lassan, akadozva, nagy zökkenőkkel, vissza-visszaszökve, a férfikor felé. Eddig tavasz volt, most majd elkezdődik a nyár. A folyók leülepszene, a virágok levetik díszüket, az ég egy fokkal élesebb. De szép lesz az is. Minden szép, csak tőlünk függ életünk szépsége. Életünk szépsége bennünk van, nem a körülményekben. Egy magatartás, egy kis eltökéltség: ennyi az egész. És lehet, hogy sokat kell majd tapasztalnom és sok mindenen kell átmennem. Lehet, hogy nem leszek boldog a boldogság polgári szabályai szerint, vagy lehet, hogy boldog leszek. Mindegy. Lehet, hogy szegény leszek, lehet, hogy nem. A fontos nem ez. Szegényen és gazdagon egyformán lehetek nyomorult és pazarló. De én nem leszek se nyomorult, se pazarló. A szenvedést ép úgy ki akarom inni, mint az örömet, mind a kettőt a maga rendjén. Nem akarok kitérni, megbújni, lapulni a sorsom előtt. Vállalom, ami a részem, és mindent egészen. Nem akarok semmi más lenni, mint ember, de ember egészen akarok lenni és méltón ahhoz, hogy ember vagyok, ember lehetek. És ismét csak: ennyi az egész.

Ennyi és nem több. Úgy éreztem és úgy érzem: pontosan elég.

Rónay György